

RUSYA UKRAYNA'DAN SONRA

BUGÜNDEN YARININ YENİ İTTİFAKLARINI DÜŞÜNMEK

Rusya'nın 30 Eylül tarihli hava saldırılarıyla birlikte zaten karmaşık bir durum olan Suriye krizi daha da karmaşık bir uluslararası sorun haline geldi. Bilindiği gibi, Moskova Suriye'deki IŞİD karşıtı hava saldırılarını, savaş alanında zemin kaybetmekte olan Esad rejimini desteklemek için meşru bir gerekçe olarak kullanmaktan çekinmedi. Böylece Rusya, ileride Suriye'nin geleceği ile ilgili yapılacak pazarlıklarda Esad rejiminin elini güçlü kılmayı amaçladı. SU-24 uçak meselesini de Rusya'nın bu amaçla kullandığı ve bu bahaneyle Suriye kara ve deniz sahasında muazzam bir askeri yığınak yaptığı biliniyor. Başka bir bilinen gerçek de, Moskova'nın Suriye'deki rejim destekçilerinin, yani İran, Irak ve Hizbullah ittifakının muhalefet karşısında karadan yürüttüğü mücadeleye havadan destek sağladığı. Tüm bu gelişmeler 30 Eylül tarihinde başladığında, Moskova'nın 'Akdeniz'de ben de varım' politikasını sürdürdüğünü, bu politikanın da Esad rejiminin ayakta tutulmasına dayandığı söylemiştik. Bugün ise şaşırtıcı bir tespit yaparak, bu politikanın beklenenin aksine kısa sürede geri teptiğini ifade etmeliyiz. Bu tespite ulaşmamıza neden olan, Akdeniz jeopolitiğinde hızla vuku bulan

dengeleme ve karşı dengeleme manevraları. Sözün özü, Rusya, uçak krizini bahane ederek Akdeniz'deki askeri varlığını arttırınca, Suriye'deki mücadele ve anlaşmazlık yalnızca Ankara-Moskova ikili ilişkilerinin bir parçası olmaktan çıkmış, Rusya-Batı karşıtlığının Akdeniz jeopolitik mücadelesinde yer bulmasıyla sonuçlanmıştır.

Rusya'nın Hırçın Siyaseti Karadeniz'i Dalgalandırırken İbre Şam'a Dönüyor

Rusya'nın Ortadoğu ve Doğu Akdeniz güvenliğini etkileyen bu yarı saldırgan, kriz tırmandırıcı politikalarını anlamak, özellikle de bu politikaların arkasındaki iktisadi çıkarı ve enerji mantığını kavrayabilmek için, Rusya'nın bir başka denizde, Karadeniz'de, bir başka kıtada, Avrupa'da verdiği mücadeleyi anlamamız gerekiyor. Rusya Federasyonu Soğuk Savaş sonrası ilk on yılda ve önce Avrupa jeopolitiğinde, Batı karşısındaki askeri ve iktisadi kapasite kıyaslamalarında ne kadar geriye düşmüş olduğunu fark etti. Sovyetler Birliği'nin çözülmesinden sonra Baltıklar, Orta ve Merkezi Avrupa ve Orta Asya'da ciddi toprak kaybeden Moskova, bir de NATO'nun da kendini sınırlarına

SURİYE'DE NEYİN PEŞİNDE?

Rusya, uçak krizini bahane ederek Akdeniz'deki askeri varlığını arttırınca, Suriye'deki mücadeleye ve anlaşmazlık yalnızca Ankara-Moskova ikili ilişkilerinin bir parçası olmaktan çıkmış, Rusya-Batı karşıtlığının Akdeniz jeopolitik mücadelesinde yer bulmasıyla sonuçlanmıştır.

Nurşin Ateşoğlu GÜNEY

doğru genişlediğini fark edince Batı karşısında kendini tamamen yalnız hissetti. Bu nedenle, Moskova yönetimi Batı karşısındaki mevcut açıklarını telafi edebilmek amacıyla yeni ve farklı bir strateji geliştirmek zorunda olduğu sonucuna vardı. Bu strateji iki ayaktan oluşuyordu:

İlk ayak, iktisadi sermaye birikiminin oluşturulmasında etkili olacak enerji kaynaklarının bölgesel ve küresel piyasalarla buluşturulması hedefine dayandırılıyordu. Rusya, diğer ayakta ise Moskova'nın sınırlı askeri imkânlarını kullanarak, Batı'nın yakın çevresine doğru ilerlemesini durdurmaya çalışacaktı. Hatırlanacaktır, 1990'lardan itibaren Batılı aktörler (NATO/ABD ve AB) bir yandan Rusya öncelikli yani Moskova'yı kazanmaya yönelik politikalarını sürdürüyor, diğer yandan da Soğuk Savaş sonrası istikrarsızlık barındıran Balkanlar, Orta ve Merkezi Avrupa ve Baltıklar gibi bölgeleri hızla istikrara kavuşturmak için bu bölgeleri Batı'ya entegre edecek politikaları benimsiyorlardı. Bu çerçevede Batı için Rusya'nın yanı sıra başındaki alan Ukrayna, Karadeniz bölgesi ve Güney Kafkaslar (Gürcistan, Ermenistan ve Azerbaycan) Batı'ya entegre edilecek bölgelerden ayrıştıyordu.

Bu kuşağın istikrarı da Brüksel ve Washington için bir güvenlik, enerji güvenliği ve demokratikleşme meselesiydi. Ama bu kuşak için Avrupa'nın yanı sıra başındaki diğer alanlar gibi, iktisadi ve siyasi bir bölgeselleşme ve Batı ile iktisadi entegrasyon düşünülmemişti. Renkli devrimler o nedenle Batı'da, bölgede yaşananlara yönelik gerçek bir müdahale isteğini değil, bölge halklarının taleplerine yönelik sempatiyi doğurdu. Üstüne üstlük, uzun bir süre AB, Moskova ile enerji alanında karşılıklı bağımlılık ilişkisinin devam etmesini tercih ettiği için, ABD'nin bu alanda Rusya'ya alternatif olabilecek yani Moskova'yı dışlayacak, Hazar odaklı hidrokarbon geçiş güzergâhlarını oluşturulması fikrine de uzak durmuştu. Batı cephesinde bunlar yaşanırken, Moskova ABD'nin Hazar petrolünün Avrupa piyasalarına tedarik edilmesini sağlayacak alternatiflere yatırım yapan stratejisini, 'düşmanca bir tavır' olarak okuyordu. Washington bu stratejiyle hem Rusya'ya hem de OPEC'e alternatif yaratmayı amaçladığını saklamak gereğini duymayacaktı zaten. Sonuçta, jeopolitik mücadele başlamıştı ve bu çerçevede petrol fiyatlarının artmasıyla iktisaden toparlanmaya başlayan Moskova en azından yakın çevresinde etkisini

hissettirmek gereğini duyacak, kısaca yakın çevresine yönelik stratejilerinde 'hırçınlaşacaktı.' Bu hırçınlığın nerelere varabileceği önce 2006 Ukrayna doğalgaz krizinde, sonra da 2008 Gürcistan'a askeri müdahalede görüldü. En son, 2014'te Rusya Kırım'ı ilhak edince, Moskova'nın Batı ile sürdürmekte olduğu jeopolitik mücadelede, söz konusu yakın çevresi olduğunda güç kullanmaktan vazgeçmeyeceği netleşti.

Moskova'nın yakın çevresi ile ilişkili hassasiyetinin pek çok nedenini sayabiliriz. Ancak her şeyden önce, bu alan, Rusya'nın kendi tekelinde tutmak için gayret sarf ettiği enerji üretim ve taşıma hatları için jeopolitik değeri olan bir alan. Moskova için genelde Batı'nın özelde de ABD'nin kendi enerji kaynaklarına alternatif kaynak ve güzergâh oluşturması kabul edilebilir bir şey değildir. Zira Rusya elindeki enerji kartını kimi zaman cezalandırıcı kimi zamanda mükâfatlandırıcı bir dış politika aracı olarak kullanarak, yakın ve uzak çevresinde bir Rus hegemonyası oluşturmayı amaçlıyordu. Tabi, Moskova'nın bütçe gelirlerinin büyük bir kısmını enerji kaynaklarından elde ediyor olması, neden bu tür bir tercih yapmış olduğunu da açıklıyordu. Bu noktada bir dakika durup, bölgede yaşanan önemli bir gelişmeyi, Bakü- Tiflis-Ceyhan (BTC) boru hattı projesini, hatırlatmakta yarar var. Rusya'yı *bypass* ederek farklı bir güzergâhtan Hazar petrolerinin Avrupa'ya taşınmasında etkili olacak ilk proje olan BTC, ABD'nin desteğiyle 2005'te gerçekleşmişti. Bu projeye Washington Azerbaycan'ın bağımsızlığını güvence altına alıyordu. Neden BTC'yi hatırladık, çünkü 2008 Gürcistan müdahalesi sonrasında AB'nin bu kuşak alanda bölge inşasında etkisiz olduğunu görünce Azerbaycan konusunda rahatlamış olan Washington, Moskova'ya bu bölgede sınırlı da olsa ayrıcalıklı bir çıkar alanı (*sphere of privileged interest*) bırakmayı tercih etti. ABD bundan sonra, Rusya'nın bu ayrıcalıklı çıkar alanında ne yaptığını izlerken Avrupalı aktörlerin ve AB'nin öne çıkarak Rusya'ya itiraz etmesini bekleyecekti. Geriden liderlik (*leading behind*) stratejisi, artık sahnedeydi. Obama yönetiminin başa gelmesi ile ABD bu stratejiyi sadece bu bölgede değil açık bir biçimde Ortadoğu'da da uygulayacaktı. Rusya, 2009 Ukrayna krizinden başlayarak Batılı aktörlerin benimsedikleri konumu test etti ve itiraf edilmeli, ABD'nin Arap Baharı sonrası özellikle Ortadoğu'da sergilemiş olduğu geriden liderliğin sahada jeopolitik tutukluk olarak tezahür etmesini büyük bir keyifle izledi. Suriye krizinin başından

beri Moskova'nın Esad rejiminin arkasında durmuş olması, aslında Batı'nın Suriye'deki muhalif güçleri destekleme konusunda göstermiş olduğu kararsızlık ve yalpalamayla doğrudan ilgilidir.

Putin yönetimi Batı'nın Ortadoğu'daki yalpalamalarının ve hareketsizliğinin süreceğini hesapladı. Moskova Şam rejimini destekleyerek, Soğuk Savaş sonrası dönemde Ortadoğu'da gerçekleşmiş olan alan kaybını, Esad rejimine verdiği destek üzerinden Doğu Akdeniz'de siyasi, iktisadi ve en önemlisi de enerji alanlarında etkili olmak suretiyle telafi etmek istedi. Meşru kılıf da hazır: Esad ile birlikte, IŞİD'e karşı mücadele. Batı'nın IŞİD tehlikesine odaklandığını, Esad rejiminin yaratmış olduğu güvenlik sorunlarını görmezden geldiğini bilen Moskova yönetimi, 30 Eylül'de Suriye'ye yönelik hava akınlarını başlatmakta bir sorun görmedi. Moskova yönetimi böylece sadece Suriye'de bayrak göstermekle kalmayıp Türkiye gibi bir NATO ülkesinin de hava sahasını -Ankara'nın ikazlarına rağmen- birden fazla ihlal ederek hem Türkiye'nin hem de Avrupa-Atlantik toplumunun bir yerde sabrının sınırlarını zorlamayı başardı. Bu ihlallerle birleştirildiğinde, Rusya'nın Suriye'deki aşırı askeri yığınağı IŞİD'le mücadelenin çok ötesinde mesajlar veriyor, keza Batılı kaynaklarca da tespit edildiği üzere, Rus hava saldırılarındaki hedefler IŞİD'e yönelik olmaktan ziyade, daha çok Suriyeli Arap muhalif güçleri ile Bayır Bucak Türkmenleri'ne yönelik gerçekleşmiştir.

Peki, Moskova Ortadoğu-Doğu Akdeniz jeopolitiğine geri dönmek için neden bu kadar ısrarlı? Rusya Federasyonu mali bütçesinin bugün yaklaşık yüzde ellisi doğalgaz ve petrol satışlarıyla karşılanmaktadır. Moskova yönetimi, petrol fiyatlarının varil başına 40 Dolara kadar inmesiyle birlikte Batı menşeli yaptırımların ağırlığını daha da hissederek hale geldi. Rusya, Ukrayna politikasının bedeli ile karşılaşılıyor, Rublenin de değer kaybetmesi sonucu ciddi bir iktisadi kriz yaşamakta. Doğu Akdeniz'de Mısır, Gazze ve Kıbrıs açıklarında zengin doğal gaz rezervlerinin bulunmuş olması, Kuzey Irak'taki zengin doğal gaz ve petrol kaynaklarının varlığı, Moskova'nın içinde bulunduğu bu zor koşullar içerisinde yeni fırsatlar olarak değerlendirilmekte. Tabi fırsat çanları sadece Kremlin için çalmıyor. Günümüz enerji jeopolitiğinin koşullarında, Batı'nın hem Doğu Akdeniz hem de Kuzey Irak petrol ve doğal gaz kaynaklarını Avrupa'nın enerji tedariki konusunda Rusya'ya olan bağımlılığının giderilmesinde yeni bir alternatif olarak kullanmak istemesi,

Moskova'nın AB ülkeleri üzerinde kurmuş olduğu doğal gaz tedariki tekeli kırılabilir. Son OPEC toplantısında Rusya'nın petrol üretiminin kısılması yönündeki talebinin karşılık bulmamış olması Moskova'nın elinde uygulayabileceği tek seçenek bırakmış görünüyor: Esad rejiminin hâkim olacağı bir Nusayri devletinin varlığının bir an evvel garantilenmesi.

Rusya'nın Son Hamlesinin Getirdikleri: Doğu Akdeniz'de Moskova Ne Umdu, Ne Buldu, Neyle Karşılaşabilir?

SU-24 hadisesi öncesinde enerji politikasının ibresi çoktan Şam'a dönmüş, Rusya, Doğu Akdeniz'e çıkış sağlayarak ileride bölgede gerçekleşecek olası enerji nakil hatları üzerinde hâkimiyet kurmak istediğini dosta, düşmana ilan etmişti. Kremlin, bu çıkarını bir Rus nüfuz alanı oluşturarak teminat altına almak istiyordu. Özetlersek, Moskova Soğuk Savaş sonrası Ortadoğu'da kaybetmiş olduğu eski Rus nüfuz alanını, verdiği destekle bir Nusayri devletinin kurulmasını sağlayarak telafi etmeye çalışıyordu. Tüm bu hususları dikkate alınca, Rusya'nın Türkiye ile ABD'nin Azez ve Cerablus arasında oluşturmak istedikleri terörden arındırılmış bölge fikrine neden karşı çıktığı daha net anlaşılabilir. Bu çerçevede Moskova yönetimi Esad rejiminin hâkimiyetini Lazkiye'nin kuzeyi boyunca sağlamak amacıyla, bir yandan Türkmenlere yönelik hava ve kara harekâtını desteklemiş diğer yandan da PYD kuvvetlerinin Cerablus'a doğru yönelmelerini cesaretlendirmişti.

Tablo karışık ve değişken gözüküyor; özetleyelim: Bugün terörden arındırılmış bölge fikri SU-24 krizi sonrasında belki gerçekleşmemiştir ama Suriye'deki aktörler arası mücadelede de Putin istediğini elde edememiştir. 30 Eylül'den itibaren masaya oturtulup kaldırılan taraflardan elde edilen hâlihazırda sadece, Viyana sonrası görüşmelerde oluşturulacak geçiş hükümetinde Esad'ın yer almasıdır. Üstelik Rusya'nın amaçlarının tam aksine, Akdeniz'de Suriye üzerinden ortaya koymuş olduğu stratejik hamlesi, masada daha güçlü bir Rusya karşıtı dengelemenin oluşması ve karşıt ittifak arayışının güçlenmesi ile sonuçlanmıştır. Ortaya çıkan bu son duruma göre; (i) Batı'nın Suriye'deki Rus askeri yığınağına doğrudan cevabı NATO'nun Akdeniz'in sıcak sularına inmesi olmuştur. (ii) Rusya Ankara ile yaşamakta olduğu kriz nedeniyle Türk akımı projesini askıya alınca, Avrupa

enerji piyasasındaki önemli bir pazarlık kozu elinden kayıp gitmiştir. (iii) Körfez Rusya'nın hareketine göre kendini yeniden konumlandırmış ve Moskova'ya tepki göstermekte gecikmemiştir. Moskova'nın Bağdat, Şam ve Tahran ittifakı aracılığıyla Suriye'de ve Irak'taki saldırıları Riyad'ı rahatsız etmiş ve Suudi Arabistan, Viyana sonrası görüşmelerde Suriyeli muhalefeti doğrudan destekleme kararı almıştır. Riyad'ın tepkisi önemli ve başka gelişmelerle de beraber ele alınmalı. Öncelikle Katar'ın Suudi Arabistan ile ilişkilerini onarmış olduğu görülüyor. Bu normalleşmeyi Türk-Katar dostluğu ile birlikte değerlendirdiğimizde, bu durum Suriyeli muhalefetin masada artık daha güçlü temsil edileceği anlamına gelmekte. Tabi resim pürüpak değil, Körfez de bir istisnaya sahip: Birleşik Arap Emirlikleri. Emirlik, Rus uçak krizi sonrası Rusya'nın yanında yer aldı.

Ortadoğu jeopolitik denklemi içinde süregelen Suriye odaklı bölgesel mücadelede Rusya'nın ve yandaşlarının amaçları netken, henüz bu duruma karşı tavrını ve tepkisini netleştirmemiş iki devlet var: İsrail ve ABD. Bugün Akdeniz'e taşınmış olan ABD-Rusya rekabetinde, Washington'ın şimdiye kadar uygulamış olduğu geriden liderlik politikasının odağında IŞİD karşıtı mücadele yer aldı ve bu durum henüz değişmedi. İsrail'in ise şimdilik bekle gör politikası sürdürdüğü görülmekte. Gelecekte İsrail'in bu tavrını değiştirecek en önemli etken şüphesiz Suriye ve Irak'ta görünürlük kazanmış olan Rusya destekli İran-Hizbullah-Bağdat ittifakının etkisinin artması olacaktır. ABD açısından ise, rahatsız edici önemli bir gelişme Moskova'nın Suriye'den sonra son olarak Irak'ta bayrak göstermek istemesidir. Bu durum ABD'nin, Suriye ve Irak'la ilgili planlarını zorlayabilir ve Washington'un tavır değiştirmesine neden olabilir.

Günümüz koşullarında Rusya'nın Akdeniz'deki saldırgan politikasını dengeleyecek yegâne güç, bir Rusya karşıtı ittifakın varlığıdır. Bunun için ABD'nin Suriye konusundaki görüşmelerde tavrını bir an evvel netleştirip ağırlığını açıkça muhalefetten yana koyması gerekir. Rusya karşıtı bu ittifak bir de Kıbrıs, Kuzey Irak/Musul gibi Akdeniz odaklı hidrokarbon kaynaklarının geçiş güzergâhlarını Türkiye-Avrupa güzergâhına yöneltebilirse, o zaman Moskova da kendi enerji planlarına karşı alternatiflerin yaratılabileceğini görür ve son kertede rasyonel davranabilir. ○

Prof. Dr., Yıldız Teknik Üniversitesi